

BUITEN

15^e JAARGANG N°. 53.

ZATERDAG 31 DECEMBER 1921.

Foto C. Steenbergh.

DE KOPPELPOORT TE AMERSFOORT, GEZIEN VAN HET WESTEN.

BUITEN

Geïllustreerd Weekblad
aan het Buitenleven gewijd

Redacteur: Mr. A. LOOSJES.

INHOUD:

GRILLIGE SCHADUWEN (7), DOOR ALIE SMEDING .	BLZ. 626
EEN BIJZONDERE MORGEN, DOOR TINE COOL . . .	627
ONTVANGEN BOEKEN	627
AMERSFOORT'S OMMURINGEN EN POORTEN (SLOT), DOOR	
MR. A. LOOSJES, GEÏLLUSTREERD .	BLZ. 625, 628—630
BROOD, BOTER EN KAAS, DOOR J. SCHUITMAKER CZ.	
GEÏLLUSTREERD	BLZ. 631
EEN MERKWAARDIG OUD BOERENHUIS BEDREIGD,	
GEÏLLUSTREERD	632
DE KLEEDING DER AMSTERDAMSCHEN WEEZEN (SLOT),	
DOOR R. V. O., GEÏLLUSTREERD	BLZ. 632—633
OOSTEINDE BIJ AALSMEER, DOOR R. V. O., GEÏLL. .	634—635
LEVEN EN STRIJD IN DE WILDE NATUUR (13), DOOR	
F. ST. MARS, GEAUTORISEERDE VERTALING VAN	
S. J. BARENTZ—SCHÖNBERG	BLZ. 635
AAN HET ROODE MEER NABIJ LUZERN, ILL. . . .	636

Afzonderlijke nummers: Prijs 40 cts.

Uitgave van SCHELTEMA & HOLKEMA'S BOEKHANDEL
K. Groesbeek & Paul Nijhoff -AMSTERDAM-

GRILLIGE SCHADUWEN.

7) ENKHUIZER VERTELSLS

door ALIE SMEDING.

DAAR is ook de schuifel-tred van de zedige vrouwken, wier hoofd verhuuld is in de lakensche huif, en de krachtige stap van de mannen wier oogen je niet ziet onder den breeden rand van hun sierlijk be-pluimden hoed, ook — als de plots opwringende wondere heugenis van 'n verren en vervaagden droom — is 'r de dof-zingende roep van den kleinen vogel-verkooper, ginds achter den lagen muur van 't Kerke-veld. Hij praat met 'n gedempte smee-kende en langzame stem en heft 't vogeltje met de goud-groene borst, hoog op z'n uitgestoken wijsvinger, naar 't duivel-blanke meiske in 'r kostbaar gewaad....

't Oud geboomte huift 'r over den bronzen schemer van 't Kerke-veld waar graven gedolven zijn — lang.... lang geléden, waar de dooden begraven zijn — lang.... lang vergéten. En schemerig welft 'r de vaag-witte poort van den Tempel, onder de grillige deining der boomen. Daar is ook de stille tred der preutsche en ingetogen en eerbare maagdekens, die tenger zijn als de stam der ranke berken, en kuisch als de kelk der witste leliën, wier oogen schromig nêr-geslagen zijn, en wier eenig siersel 't gouden kruis is, dat hen vlammen-schichtend gloeit op 't reine hart. De glimlach der maagden is in-gekeerd en ze mij'n den blijden blik der véél-verwachtende jongelingen. Nú gaat daar ook de plechtige processie, de priesters loopen 'r breed in hun wijde pluvialen, de ranke koorknappen zwaaien 't geurende wierookvat, en 't kristal-klaar geluid van 'n zilveren bel valt als 'n stadige klokke-slag de eerbiedige stilte in, óók gedempt is 'r de galm van de aandachtiglijk zingende mannen: „Gloria in excelsis Deo....” en enkelen...., zij dragen tusschen zich, den kranke op de berrie, 'n lamme mogelijk of 'n kreupele, en achter hen gaat ook de zwierige man-van-de-wereld, de statieuze vreemdeling en de man die de taal van 't land niet spreekt, de hóófsche áánzienlijke gróóte Heer, en allen die 'r mèt hem gekomen zijn — stil en devotelijk en vol geloovig ontzag — om vroom en met zeer kostelijke gaven te vereeren 't miraculeuze kruis in de Sint Pancras, 't wonder-dóende kruis, en dat van de hostie gewassen is in dat vreemde verre oord, 't

kruis dat den geloovige verlost van elke kwaal.... — De lui-klokken dreun-roepen, en de klanken smelten tot de machtige galming van één zwaar-uitzingende mannenstem, en die stem is als de stadige deemoedige verkondiging van den eigen vromen wensch: Salvator is myn naem, myn gheluit sy Gode bequaem.... — Oók ontroerend van innig-noodigen tjalmt die lui-galm over de groote Stad: boemm, bamm, boemm.... bamm.... En uit den koraal-rooden nog-nieuwen tempel-muur wemelen nu ook de brandende kleuren-gloeden der beschilderde ramen, want de roode avond-zon doortintelt de kerk met hellen schijn en overgloeit 'r de ruiten. Of — flakkeren 'r zóó de kaarsen die 'r te branden staan voor den Schuts-patroon en de Heiligen....? Zié, daar is de sleep van des Konings mantel, vlamvend-rood als granaat, daar is des Konings kroon van onyx-steen en z'n gordel van goud-beryl.... Daar is 't gezicht van 'n heilige als 'n onyx-camée, en 'n wazig-blanke engelen-kop in wolken van vurig opaal, ook komt 'r des Konings hand zegenend en wit als bergkristal uit 't topaas-gele kleed.... — „Vroeger”, gromt de wind langs me heen. „Vroeger....!” En 'k kijk om me.... en her-vind me zelf in 't doode, 't eenlijke...., den leegen, bleeken middag!

Dàn wèl verrassend en ook weer als 'n onmisbaar ornamentje bij 't zwarte traliënhek en dien dof-rooden pòkkigen poortmuur, den leegen weg, is daar 't oud vrouwtje in 'r kerke-zwart kleedje, en 't brooze wijfje met 'r vroomstrakke porcelein-witte kopje in de dof-donkere kap van 'r diepe hoedje lijkt zóó onwezenlijk als pas die kleine vogelkoopman met z'n doffe smee-kende stem, en zoo ijl als die schuchtere maagdekens.... — 'n Beetje verwaasd-in-'r schrik kijkt 't wijfje dan om bij 't hol-klinkend geluid van m'n schreden, dádelijk volgt de herkenning en 't gretig-aanvaarde babbeltje... 'r Stem nog wat onvlot, praat vaag wat vlakke woorddekens over seizoen en welstand, dàn zich wéér in 'r gedenken verdiepend vertelt ze me schromig de herinnering.

— Als ze 'r langs ging, hiér, altijd dacht ze 'r aan: já, já zielen die geen rust vonden, waarden 'r om de kerk en já, já, 'n ijselukke historie was 'r immers ook bekend, omtrent de vrouw die de Duivel onder de grafsteen weghaalde hier? Låg 'r nóg niét 'n steen van in de Heilige Kruiskamer, waarop 't méeste van 't geen dáár met 'r was voorgevallen, in diépe letters was uitgehouwen, op last van de.... de toenmalige Stadsregeering? En lag hiér op 't Stadhuis die zelfde geschiedenis niet in 'n oud boek bewaard? Gezién? Gelízen....? Née, maar ze had 't van 'r Moeder en 'r Moeder had 't weer van 'r Grootmoeder, já, já, maar zóó was die tijd nóú: twijfelen en ontkennen, ongeloof, spòt, 'n iegeluk ook in de verstrikking van 't slechte, zónder geloof aan de Al-Bestierder, zonder bewustheid van de eigen ziel. Maar hiér-nou, dat was 'n keer toen ze 'r voorbij kwam, láát, bijna middernacht en in diezelfde rooie poort, daar achter 't traliën-hek, d'r stond die vrouw.... 't Was 'n maan-lichte nacht en zij — maar bevreesd was ze nooit, zou ook de rups bang wezen van de vlinder....? — Ze ging tot de vrouw, ze dacht eerst: een die bijgeval opgesloten is, toen — stond ze van aangezicht tot aangezicht met 't wezen, en ze zag: 't was geen schepsel van vleesch en bloed; tòch sprak ze 't aan, ze vróg: „Wat moet je hiér? Wát moet je....? Maak me je verlangen kènbaar, vrouw, en zeg me je wil....?” Maar antwoord kreeg ze niet, en die vrouw — 't was 'n non, in 't zwart heelemaal.... Ze droeg 'n kap over 'r hoofd en onder de rand van die kap keken die oogen...., oogen zóó — zoo zwart-wanhopig en — en zoo verscheurend-triestig, „dat als je al 't leed van de wereld uit een paar oogen liet kijken, je nog niet zóó'n blik treffen zou.”

— Ze had 'n strak wit gezicht — „Heer.... dat ze 't nooit meer vergeten kon,” — 't wezen bewoog 'r hand, 'n lange, smalle witte hand, en 'r hand wees op als 'n vermaning, als 'n wijzer-tot-God, en 't hoofd van de non dat was of 't uitboog door de traliën tòt 'r, en dat verbijsterend-wanhopige-van-'t-schepsel drong dóór d'r oogen in 'r als 'n kou, 'n pijn.... Toen was ze wèggelopen, toch ontzet.... ze was dóórgelopen, niét hard, maar gewoon, en beverig en rillig, ook biddende.... En nog altijd nou, na al die jaren als ze hier langs ging, peinsde ze aan de zwarte vrouw met 'r schrikkeluk-wanhopige oogen en 'r schrill-witte gezicht, en soms dacht ze: zou ze 'r nóg wel 's staan, achter die tralies...? Zóó al-door maar kijken naar de nieuwe geslachten die kwamen en naar de oué die weggingen, en zóó maar wàchten-in-vertwijfeling op 't groote gericht van den jongsten dag...? — 't Vrouwtje praat nog 'n wjl met 'n gedempte stem en 'r blik vaart over mij en

over den poortmuur, en over 't traliën-hek En na'r dralenden groot schuift ze zoetjes-geluidloos 't straatje in. De stilte huift weer als 'n drukkende last, 'n leedgezicht... 'k Oog nog 's om, naar 't vrouwtje, ze is 'r niet meer, ze verdween als 'n geest...

'k Voel me eenzaam bij die groote oude kerk. Toch zelf ook als 'n eenzame staat 'r de verweerde en imposante Tempel in de bonte omkransing der nietige huizekens. Z'n koud uitblikkende ramen staren dof naar de dingen rond-om, in z'n verbruinde muren vakken oude boogdeuren op, versleten drempels, aan de breede poort rammelt 'n gaslantaarn terzij van 'n nis waarin vroeger 't beeld van de Moeder Gods of dat van den Schuts-patroon-der-kerk, 'n heilige, en dien 'n ander geloof daar weer uitnam.

— „Vroeger”, fluistert de schorre wind. „Vroeger”, en nù weet je ineens waarover hij morrelt, die oude zoo oud als de aarde, en die ook immers aan dien ouden — en toch weer veel jongeren Sint Pancras z'n wétenden vriend heeft...? Já — want zijn ze geen vrienden-van-ouds, de wind en de Kerk? En wéét de een zoowel als de ander niet van dien bloeitijd en de gróóte nijvere Stad...? Van dien tijd toen de luiden 'r nog niét leefden van hun verval, toen de stijl-volle soliede gebouwen nog niét ruw weggehouden werden en — als puin van de hand gedaan. Toen 'r nog niet de verstilling was in den handel en 't benarrende doodsche zwijgen in de straten, toen dan ook de leege vale weg ginds, de Nieuwstraat, mogelijk wel 'n ruim en diep water geweest kan zijn, 'n water met hoog-welvende brugge-poorten daaroverheen en — koene breed-opgetuigde schepen 'r in: drié-masters en twee-masters, hoog van boord, stevig van kiel, trotsch van steven, groot en verwerend en machtig, óók véél-kléurig om-vroolijkt van de wuivende wimpels en de flabberende wijd-uitwaaiende vlaggen, óók jóelend omzongen door 't opgetogen vèr-klinkende lied van den arbeid en 't veel-tonig rumoer van de krachtige welvaart... — „Vróéger...”, mokt de grimmige wind. „Vróéger...” En je weet nu, héél zeker: hij denkt aan die onversaagde oude wereld die daar eenmaal was binnen de wallen — toen 'r door de uitbreiding van den handel, de visscherij en velerlei ander bedrijf, óók om plaats te geven aan de benodigde bedrijfs-gebouwen en huizen, de oude, te-nauwe stadsmuren geslecht moesten, en 'r 'n nieuwe wijd-om-cirkelende vesting-wal gebouwd werd, met vele bastions en 'n breede gracht. Toen ook de Stad z'n muren-met-wächttorens en rondeelen had, stoere versterkingen, stévig bolwerken, hêchte staketsels en — 'n onneembare veste was... „Vroeger”, fluistert de wind. „Vróéger...” En je peinst aan de groote mannen die 'r leefden, en de námen dier wijzen door-zweven óók je gedenken. Plancius, Paludanus, Maelson, Jan Huygen, van Linschoten en vèle anderen...

„Vroeger,” zucht-snikt de wind en je verstaat den spijtigen oude steeds beter. „Vroeger...” — En in de looden stilte ga je dan langzaam al 't verrapte-oude voorbij, de vele leegtens, de vale weilanden en verwinterde moes-tuinen, de gemmel-geworden boerderijen en de zwart-berookte huizekens der visschers, dan ook de eentonige, nietige en eenzelvige nieuwe wijkjes. — 'r Is 'n klein gerucht van nieuwen arbeid, 'r zijn eenige industrieelen die iets in zich hebben van den kloeken voorvader en die ook 'n nóg jonge opbloei brengen in de oude Veste, tóch terwijl je daar gaat door 't Stadje dat in z'n wijde wallen staat als 'n besje in 't veel-te-ruime kleed van 'n jonge welvarende vrouw, zèg je in 'n schrijving-van-weemoed 't woord-van-de-ouden na, 't woord dat eens ook als van 'n Ziener geschreven werd rond de wijzerplaat van een der torens: Sic transit gloria mundi...

En in de zwáre stilte bij 't donker geprevel van de doode zee, peins je, met den klagenden wind mee, aan al wat geweest is en wat nooit meer keeren zal... (Wordt vervolg'd.)

EEN BIJZONDERE MORGEN.

SOMS zijn wij wanhopig in dezen tijd en het is of er niets van schoonheid meer in de wereld te vinden is.

En nu, dezen morgen, was ik uitgegaan om te zoeken en zie, ik vond. Waar was het, waar?

In het kasje bij een Dahliakweker te Baarn.

Och, ik ben er veel te kort gebleven, veel te kort. Hoe zagen zij er toch allemaal uit, de wondere vetplanten?

Wat een sterke, groote rozetten waren er, wat krachtig, wat zuiver van vorm. En wat bloeiden ze eigenaardig.

En dan waren er met stengels als prisma's, driekantig, strak, kruipend over den grond.

En dan waren er opgaande stengels, rond, met schubachtige bladen, de onvolgroeide top een wondere belofte.

Waar is het land, waar al die schoonheid vandaan komt? Ik ben in de boeken aan het zoeken gegaan, waar zij toch eigenlijk wonen en vond Klein-Azië, de Kaukasus, de Himalaya.

De meeste kunnen in ons land alleen maar 's zomers buiten zijn; wat zullen zij tot hun recht komen bij oude steen!

Kijk, zoo'n kas met dien vormenrijkdom in verschillende kleur, bij elkaar gehouden, verzorgd, dat is iets waar je gelukkig in wordt. En men wordt het ook als daar een kleine man vertellen gaat van zijn leven en werken tusschen de planten en het ééne welriekende blad na het andere voor je plukt, zoodat de handen houden, tegelijk, takjes van den Heliothroop, met de citroen —, de Pelargonium met de pepermint — en de Pelargonium roseum met den kostelijken zoeten geur.

En als hij dan vertelt hoe hij zoekt naar de mooiste en de beste Dahlia's en als hij dan wijst naar de zaadhoofden, die bevatten de wonderlijkste nieuwe bloemen en zijn droomen van kleuren die er zullen komen omdat hij verschillende tinten bij elkaar bracht, die bevatten nieuwe vormen, omdat hij versterking bracht, kan men dan niet spreken van een goeden dag?

En toen ben ik gegaan naar de Lindekom, die is ook in Baarn. Dat is tuinkunst uit vroeger dagen en die zie ik graag, wanneer ze wèl is bewaard en dat is ze hier.

Een hooge stille sparrenlaan, donker tusschen de herfst-tinten, gaat tot het eikenberceau.

Het eikenberceau, licht, nu het niet zoo lang geleden geknipt is. De ingehouden armen, grillig van vorm, komen tot elkander en daaronder gaande en een hoek omslaande, zie, daar is dan de rust van de Lindekom.

De rust bewaard door zestien zware, oudelindeboomen, zich rijend om den sierlijk, viermaal uitgebogen boschvijver heen.

Een hooge beukenhaag sluit alles buiten, wat hier niet hoort.

Een bank staat onder de linden en een trapje gaat naar het water, waarin de boomen kijken naar vele van hun doorschijnende, gele bladen, die daarin gevallen zijn.

Er is ruimte, voldoende, de boomen zijn niet te zeer ingesloten.

Er is beslotenheid, intimiteit, door de beukenhaag.

Er is licht, en er is schaduw.

Er is water, dat een rijkdom is in een bosch.

Er zijn linden, die geuren in den zomer en in den herfst van een blijmakend licht zijn.

En een berceau, dat de stemming brengt en houdt.

Was dit geen bijzondere dag?

De stilte, geopenbaard in bewaarde schoonheid, door menschen gemaakt; de eerbied, opgewekt in vastgelegde schoonheid van gegroeide planten en de liefde te vinden in het zoeken naar nieuwe vormen in den tegenwoordigen tijd, dit alles te beleven in één herfstmorgen. TINE COOL.

Ontvangen boeken.

Een eerste aflevering kondigt de spoedige verschijning aan van het derde deel van „Kasteelen, buitenplaatsen, tuinen en parken van Nederland”. De twee vroeger verschenen deelen van dit prachtwerk zijn, naar de uitgever (Scheltema en Holkema's Boekhandel) mededeelt, reeds jaren lang geheel uitverkocht; wèl een bewijs, dat het Nederlandsche publiek belang stelt in de schoonheid van de oude burchten of deftige buitenplaatsen, waaraan ons land veel rijker is dan vrij algemeen gedacht werd, vóór inzonderheid „Buiten” er de aandacht op vestigde. Dit derde deel zal zeker niet minder in den smaak vallen: weder vele van onze mooiste adellijke huizen zijn daarin afgebeeld, zooals: het Nijenhuis, Twickel, Windesheim, Keppel, Bergh, de Haar, Hoensbroek, enz., enz. En in dit deel vinden ook belangstellenden in verdwenen buitenplaatsen en kasteelen iets van hun gading; zoo is daarin plaats ingeruimd aan de oude glorie van de Vecht-streek. Ook de historische buitenplaats „Hofwijck” wordt niet vergeten. De tekst van dit derde deel werd bewerkt door „Buiten”'s redacteur.

* * *

P. Sluis' Zaadhandel te Weesperkarspel zond ons een aardig kalendertje, dat speciaal voor houders van pluimvee veel wetenswaardigs bevat: afbeeldingen met beschrijving van verschillende hoenderrassen, en nuttige wenken in verband met de pluimveeteelt.

Foto C. Steenbergh.

DE KOPPELPOORTEN TE AMERSFOORT AAN DE BUITENZIJD.

AMERSFOORT'S OMMURINGEN EN POORTEN.

(Slot).

DE bouw van den nieuwen muur, die in een wijden kring om de oude stad werd aangelegd, was — we zezen er reeds op — voor dien tijd een geweldig werk. Bovendien had men het benoodigde materiaal maar niet zoo dadelijk bij de hand. Om daarin te voorzien legde men, inplaats van geldboeten, „steenboeten” op, straffen dus die bestonden in verplichte levering van steenen. Verder nam Baarn, toentertijd een stad, op zich om een gedeelte van den muur te bouwen. Waar wegen liepen, liet men een opening in den muur, maar na zijn voltooiing werden een vijftal van deze tijdelijke poorten dichtgemaakt; de voornaamste daarvan waren de Bolders- en de Koepoort, op 't eind van de straten van dien naam, verder de alleen voor voetgangers bestemde St. Jans-, St. Joris- en Uitwijkerpoortjes. De muur, waarin natuurlijk schietgaten waren aangebracht, was gemiddeld 22 voet hoog en aan den binnenkant van pilaren voorzien, door steenen bogen verbonden, waarboven een omgang ontstond waarover men kon loopen. Op bepaalde afstanden bevonden zich aan den muur, meest ronde, wachttorens, waaruit men met het geweer van die dagen den naderenden vijand onder kruisvuur kon nemen. Tusschen deze waren nog „sentinelhuyskens” in den muur gemetseld, half buitenwaards uitstekende. Over den muur liep, evenals aanvankelijk om de oude stad, een dubbele gracht, en evenals daar — zoo ook wordt het vooruitspringen van de Binnenkamppoort begrijpelijk — werd op de landstrook tusschen de beide grachten een voorpoort gebouwd.

Na de voltooiing van den muur waren er 7 poorten: de St. Joosten- (later Utrechtsche) poort, de Slijkpoort (aan 't eind van de Slijkstraat, die in de vorige eeuw „fatsoenshalve” in Arnhemsche straat is herdoopt 1), de waterpoort Monnikendam, de St. Andriespoort, de (Buiten) Kamppoort, de Bloemendaalsche (buiten)poort, en de Koppelpoorten (water- en landpoort).

Ook deze muren en poorten hebben heel wat te verduren gehad. In 1484, toen de stad door watervloeden en pest-epidemieën veel van haar weerstandsvermogen verloren

had, konden zij haar niet beschermen tegen den aanval van Maximiliaan van Oostenrijk, die den te Amersfoort gevangen gehouden bisschop David van Bourgondië bevrijdde. Maar een van Maximiliaan's generaals, Wittenhorst, stootte nauwelijks acht jaar later toch weer het hoofd voor de stadsmuren, hoewel slechts deze, en niet meer de toen bevroren stadsgrachten, beschutting boden. De 16de eeuw bracht voor Amersfoort de groote vernedering: slaagde het er in 1536 in, de Gelderschen af te slaan, tegen de geweldige aanvallen van den gevreesden Maarten van Rossum wist zij zich in 1543, juist van bezetting ontbloot, niet te verweren. Hij bemachtigde de stad, maakte van de Amersfoorter stieren lammeren, zooals het rijmpje zegt, en dwong hen tot betaling van groote geldsommen.

Sinds dien tijd heeft Amersfoort zich nooit meer krachtig tegen een vijand verweerd. In 1579, toen de stad, aan Spanje trouw gebleven, zich na een beleg van drie dagen aan Johan van Nassau moest overgeven; in 1629, toen de graven van den Bergh en Montecuculi haar reeds binnen twee dagen bemachtigden, en in 1672, toen aan de Fransche troepen niet den minsten tegenstand geboden werd, toonde zij hare zwakheid. Men schrijve dit echter minder toe aan lafheid en futloosheid van de tot „lammeren” gemaakte burgers, dan wel aan het feit, dat zij niet alleen door herhaalde watervloeden, branden en epidemieën werd geteisterd, maar bovendien moderne verdedigingswerken miste. Want de middel-euwsche muur was niet meer tegen het moderne geschut bestand, al had men hem in de jaren 1561—1567, als in meer steden die de kracht misten geheel nieuwe aarden wallen op te werpen, aan de binnenzijde met aarde versterkt, waaronder de bogen en de omgang verborgen werden, waarvan men echter nog in de tweede helft der 18e eeuw bij de Utrechtsche- en Koppelpoorten overblijfselen kon zien. De Staten achtten Amersfoort's ligging aan den voet van den berg uit krijgskundig oogpunt klaarblijkelijk zóó ongunstig, dat zij er geen geld voor over hadden de stad volgens de eischen der moderne vestingbouwkunde te versterken. Intusschen werden tegen 't einde der 16e en in 't begin der 17e eeuw, eenige kleine veranderingen in hare verdedigingswerken aangebracht: de binnenste vestinggracht werd in 1594 gedempt, de buitenste

1) De Amersfoorters bleken in den laatsten tijd zóér op „fatsoenlijke” namen gesteld te zijn; zoo maakten zij ook van Watersteeg: Bergstraat, van Dievenweg: Vondellaan.

in 1613 verbreed, terwijl eenige bastions werden aangelegd, waarvan een ten westen der stad wel het grootste was. De singelgracht werd bovendien om 't gebouwencomplex der Bloemendaalsche en Kamp-poorten gelegd, zoodat ook daar vooruit-springende bolwerken ontstonden.

Een der muurtorens, de Koekoekstoren, werd in 1585 afgebroken, de St. Aagentoren in 1716. Maar de meeste overige wachttorens waren nog in 1759, volgens den Geheimschrijver van staat en kerke der provincie van Utrecht, „een aandenken der oude Oorlogen en cieraad van haar sterke wallen roemenswaardig, als werdende deselve aan weynige Muiren der Steden onzer Vereenigde Landschappen alsoo gevonden”; deze laatste bewering blijve voor 's Geheimschrijvers rekening. In 1633 sloopte men de „sentinelhuyskens”, om te voorkomen dat „door hun zwaarte de muuren zouden wijken”.

Thans zijn van Amersfoort's tweeden stadsmuur nog slechts enkele gedeelten overgebleven, namelijk ter weerszijden van de Buiten-kamp-poort. Aan de binnenzijde maken zij, versterkt door den reeds genoemden aarden wal, waar zij maar weinig boven uitsteken, weinig indruk. Anders aan de buitenzijde. Maar het kost moeite ze aan die zijde te zien te krijgen: voor 't zuidelijk gedeelte is een woning met schuren gebouwd, omringd door geboomte, en wat 't langste, noordelijke stuk betreft: aan de overzijde der gracht loopt geen weg en men kan dit nog 't best zien door 't terrein van een kolenhandelaar, op 't voormalig bolwerk van de Buitenkamp-poort te betreden; daar kan men ook een half-afgebrokkelden wachttoren zien. 't Zal wel niet opzettelijk geschied zijn, dat men deze overblijfselen zoo aan het oog heeft onttrokken, maar dat men niet de minste moeite doet hunne bezichtiging te vergemakkelijken is wel zeker. Er staat nog meer op 't programma, vroede vaders van Amersfoort, als gij uw Binnenkamp-poort weer in ooglijken toestand hebt gebracht....

De tijd van den sloopwellust brak voor Amersfoort reeds vroeg aan: na den smaak beet te hebben gekregen bij de zonderlinge verwijdering van het tusschengedeelte der Binnenkamp-poort, begon men in 1829 met het afbreken der muren en poorten om de „nieuwe” stad. Amersfoort kreeg daardoor aan de west- en zuidzijde een plantsoenenslinger, aangelegd door den bekwamen Zocher, wiens hand nog wel hier en daar te herkennen is, al is 't plantsoen aan de westzijde nog al verwaarloosd, en al versmalde men het op verschillende plaatsen door den bouw van scholen en andere huizen. Intusschen zou Amersfoort tal van bezoekers meer lokken dan het thans doet, als het, behalve zijn twee waterpoorten, ook de meeste andere poorten en zijn muur met de wachttorens had behouden.

Monumentale toegangen tot de stad, meer als versiering dan als verdedigingsmiddel bedoeld, zooals zoovele steden zich in „de gouden eeuw” bouwden, heeft Amersfoort niet gehad: 't heeft geen gouden eeuw gekend, of liever, zijn bloeitijd was lang voorbij, toen de Zeven Provinciën op 't toppunt van haar macht en welvaart stonden. Zijn poorten waren de oude versterkte middeleeuwsche toegangen, niet als bouwkunstig sieraad bedoeld en nochtans in hun strengen eenvoud indrukwekkend, voor zoover ze niet door watervloeden of vijandelijk geweld geteisterd, in tijden van verval op weinig gelukkige wijze waren bijgewerkt of nieuw en minder stevig waren opgebouwd.

De middeleeuwsche Utrechtsche poort schijnt in 1579 door het leger onder Johan van Nassau verwoest te zijn; mogen wij den plattegrond van Braun gelooven, dan be-

Foto C. Steenbergh.

DE KOPPELPOORT. BINNENZIJD VAN DE WATERPOORT.

stond zij eigenlijk uit drie poorten: een buitenste, aan de overzijde der buitengracht, geflankeerd door twee zware ronde torens, een middelste, op de landstrook tusschen de beide grachten, en een binnenste, in den stadsmuur. Maar wellicht had zij door watervloeden, vooral door dien van 1477, reeds vóór 1579 veel van haar oude indrukwekkendheid verloren. In 1581 werd zij herbouwd, in 1752 wederom. Zij was in 't laatstgenoemde jaar een weinig-ooglijk gebouw, waarvoor echter een niet onsierlijk hek was aangebracht, op welks pilasters leeuwen prijken, die het wapen der stad in hunne klauwen hielden; op kleine pilasters ter weerszijden daarvan stonden fraaie vazen, die men thans op de waterpoort Monnikendam kan bewonderen.

De Slijkpoort, ook wel Leusder poort genoemd, bestond omstreeks 1580 nog uit twee poortgebouwen; het derde, aan de buitengracht, zal vermoedelijk door de overstrooming van 1477 zijn vernield. In 1595 werd de Slijkpoort weder door een overstrooming geteisterd; daarvan sprak een gedenkschrift in deze poort, onder het wapen der stad ter rechterzijde aangebracht:

Den 5 Meert door Godes kracht en schin goet (?)

Is dit Huys en Poert vervallen door die Rijn vloed.

De „herbouw” waarvan de oude schrijvers spreken, schijnt

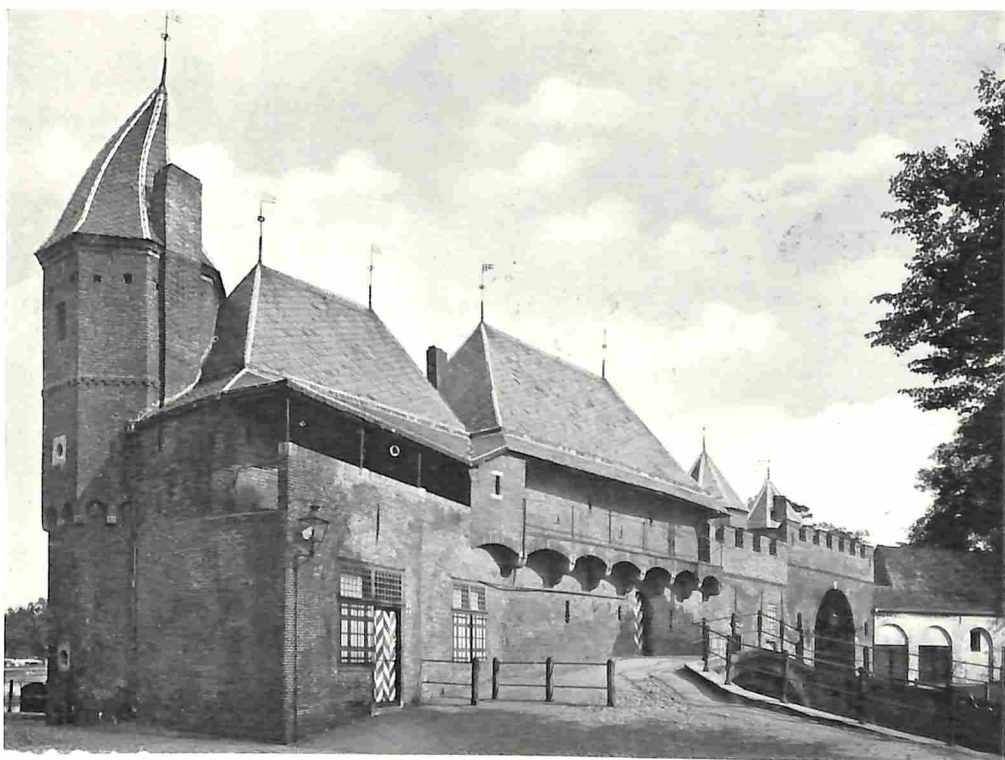

Foto C. Steenbergh.

DE KOPPELPOORT. BINNENZIJD VAN HET GEHEELE GEBOUW.

bestaan te hebben in het afbreken van de (vroegere) middelste poort en het herstel der binnenste poort, die immers, ook op prenten van later datum, nog een geheel middeleeuwsch karakter vertoont; 't was niet veel meer dan een vierkanten toren met doorgang, gedekt door een zadeldak.

De waterpoort Monnikendam bestaat nog en is een eenvoudige boog in den van — thans dichtgemetselde — schietgaten voorzien stadsmuur, door twee torens geflankeerd. Er onderdoor vloeit het water der beken in de stad. Wanneer de stadsmuur in stand gebleven was, zou men dit onderdeel ervan nauwelijks opmerken; nu is 't een zeer merkwaardig overblijfsel der ommuring, voor welks behoud men zéér dankbaar heeft te zijn. De oude torentjes vormen met het lommer der boomen een bekoorlijk stemmig plekje. En wat heeft men van hier mooie kijkjes op de stadsgracht en de tuinen aan de overzijde, en, zich omwendende, welk een typisch kijkje in het stadje bij den Zuidsingel! De boog aan de stadszijde zal omstreeks 1600 zijn aangebracht, toen ook hier achter den muur een aarden wal werd opgeworpen, zoodat een vrij breede brug over het water ontstond. Volgens de legende zou de poort haar naam danken aan een monnik van 't klooster Mariënhof (thans Weeshuis) die met „ongoorloofde minnebrandende oogen” — de woorden zijn van den hierboven reeds genoemden „Geheimschrijver” — een lieflijk Bagijntje van St. Barbara „door wederzijds vensterlicht eenigen tijd beschouwd hebbende”, dusdanig in liefde ontstak, dat hij in een bootje naar haar toe voer, maar in de woeste golven ('t gebeurde tijdens de overstroming van 1595) jammerlijk verdronk. De nuchtere van Bommel, Amersfoort's stadsbeschrijver, acht deze naamsafleiding door 't „gemeene volk” niet waarschijnlijk: de poort werd reeds éérder Monnikendam genoemd. Maar kan 't drama niet een eeuw eerder, tijdens den watervloed van 1477 b.v., zijn geschied? Waren er zestien jaren na Amersfoort's overgang tot de Staat-sche zijde nog wel kloosters en kloosterlingen binnen de muren der stad?

De St. Andriespoort, zoo geheeten naar 't naburige klooster van St. Andries, in de wandeling Driesjespoort genoemd, schijnt in 1591 en nog eens weer in 1646, vernieuwd te zijn. 't Was een eenvoudige ronde toren met doorgang in

den muur. Vroegere voorpoorten zijn wellicht in 1477 door watergeweld vernield. Eertijds bevond zich boven de St. Andriespoort de soldatengevangenissen.

De Kamppoort was een merkwaardig bouwwerk, welks verdwijning te betreuren is. De eigenlijke middeleeuwsche poort, die oorspronkelijk op de landstrook tusschen de twee grachten verrees, was een eenvoudig maar stoer gebouw met zware oude torens ter weerszijden, dat nog goed bewaard was gebleven. Daarvoor, aan de buitenzijde, had men nog een voorpoort, die in 1596, en daarachter, in den muur, een derde poort, die in 1588 herbouwd werd. Al deze drie poorten konden afzonderlijk gesloten worden.

De Bloemendalsche buitenpoort zag er wellicht eertijds ongeveer evenzoo uit als de Kamppoort en — de oude Utrechtsche poort, mogen wij wel zeggen. Maar tegen 't einde van de 16e eeuw, toen de binnengracht werd gedempt, en hier een bolwerk werd aangelegd waarom de buitengracht werd geleid, zijn vermoedelijk de oude poortgebouwen afgebroken. Reeds in 1562 was de poort in den muur vernieuwd. Eenige tientallen jaren later, in 1588, werd een voorpoort aan 't water gebouwd; beide poorten werden verbonden door een om begrijpelijke redenen gebogen weg — ach, Amersfoort wilde ook de lessen der moderne krijgskunst opvolgen! — waarvan de muren, tegen de bolwerkwallen, nog bewaard zijn gebleven. In 1661 werd het vertrekje boven deze poort aan het Metselaarsgilde gegeven, om „hunne gildeproeven daarin te doen en te stellen”.

We zijn dan tot de Koppelpoort genaderd, oudtijds Spoeypoort genoemd, een waterpoort als de juist aan de tegenovergestelde zijde der stad gelegen Monnikendam, maar veel indrukwekkender. Zij moest wel veel sterker zijn, daar de schepen onmiddellijk tot haar muren konden varen, welke door de Eem bespoeld werden. Toch heeft zij ongetwijfeld veel minder geïmponeerd, toen zij nog aansloot aan de ommuring, waarvan zij als 't ware, bovenden waterdoorgang, een verbredening vormde, die de hamei bevatte — en nog bevat — waarmee de doorgang kon worden afgesloten. Aan den muur, zoo rijk aan wachttorens, vielen natuurlijk de drie torens der Koppelpoort niet zoo sterk op. Twee ervan flankeerden trouwens een eigenlijk-afzonderlijke poort, een landpoort, maar die nu, met de waterpoort behouden gebleven, door zijn samenhang daarmee den indruk versterkt van het merkwaardige en schilderachtige bouwfragment, zeldzaam behouden gebleven staal van middeleeuwsche vestingbouwkunst, dat, hoezeer het 't oog boeit, vooral niet op één lijn gesteld mag worden met de opzettelijk fraai-gebouwde luxe-poorten uit later tijd. Stonden deze tusschen groene wallen, de Koppelpoorten vormen een behouden gebleven stuk van een ommuring en moeten als zoodanig beschouwd worden. 't Is dan ook wel te betreuren, dat de aansluitende muur aan de westzijde, waarin in de 17de eeuw een klein poortje voor voetgangers was gebroken, dat in de 18e eeuw vergroot werd, is gesloopt. Vóór de land-Koppelpoort verrees vroeger nog een poortgebouw, dat in 1643 door een overstroming werd vernield, doch in 1645 weer werd opgebouwd. Later is deze voorpoort verdwenen.

Aan de Koppelpoort, die zijn naam waarschijnlijk ontleende aan een stuk land in de nabijheid dat „de Koppel” heette, was in den loop der eeuwen heel wat veranderd; zoo was de „mache-coulis” boven den waterboog in de 17e eeuw verdwenen en had voor een in steen gehouwen wapen der stad plaats gemaakt. Dat hij er thans weer uitziet als 'n middeleeuwsch gebouw „aus einem Guss”, zal wel te danken zijn aan dr. Cuypers, die vermoedelijk, een 35 jaar geleden, het merkwaardige fragment onder handen nam en het weer een in elk geval eerbiedwaardig uiterlijk bezorgde. We behoeven daar trouwens weinig meer van te zeggen: onze afbeeldingen spreken voor zich zelf. Wijzen wij nog slechts op den op bogen gemetselden omgang aan de binnenzijde, een dergelijke, waarschijnlijk, als langs den geheelen stadsmuur heeft gelopen.

Boven de Koppelpoort hadden oudtijds de veerschippers hun gildekamer; ook was er sinds 1660 een vertrek in voor de „Christoffelgasten” (van 't Dragersgilde); vroeger stond hier de slijpsteen van 't Droogscheerdersgilde. Aan de oostzijde sluit nog 't gebouwtje van den ouden volmolen aan de Koppelpoort aan.

Tot 1910 stortte het water der beken, dat door de singelgrachten der stad vloeide, zich over schotbalksluizen in de Eem bij de Koppelpoort, watervallen vormend, die door Johannis Bremer, Pieter Pijpers en Amersfoort's lofdichter

Foto C. Steenbergh.

DE WATERPOORT MONNIKENDAM TE AMERSFOORT.

Mr. Laurens Bake bezongen werden, door den laatste aldus:

Maar welk een zoet geruysch verneemen
hier mijn ooren?
Een teed're spruyt des Rijns....enz.
Om bij Stads Waterpoort, haar
kristallijne vloën
Met de Eem haaren vrind en bruidegom
te mengen.

Ach, waarom moesten deze water-
vallen verdwijnen?

De schotbalksluizen maakten plaats
voor ophaalbare ijzeren schutten, die
geenszins fraai zijn. En van „zoet geruysch”
geen sprake meer.

Vroede vaderen, herstelt den ouden
toestand....!

Ten slotte volledigheidshalve nog een
enkel woord over de drie kleine poortjes,
in de 17de eeuw in den muur gebroken
en enkel door voetgangers te gebruiken.
Allereerst het Koningspoortje, in 1658
„geopend” aan 't einde der Koningstraat,
(die oorspronkelijk Soete Cothestraat
heette) om „beter bij de Hooybergen,
onder en langs de wal staande, te kunnen
komen”; verder het Heerepoortje, in
1646 gemaakt 1) o.m. tot gemak van de
burgers, die daar buiten de zuidoostzijde der stad hunne
hoven en tuinen hadden, en het omstreeks denzelfden
tijd gemaakte St. Aagtenpoortje.

Hier nemen wij van onze lezeressen afscheid; den lezers
worde nog medegedeeld, dat dit St. Aagtenpoortje gemaakt
werd door een lakendrapeerder, een zekeren Marten Codde,
om 't hem gemakkelijker te maken „zijn wol”, zooals van
Bemmel vertelt, „nadat die met menschenwater of pis toe-
bereid en gezuiverd (sic!) was, in de buitengracht op een vlot
aldaar gesteld geweest, te wasschen en verder (!) te reinigen,
na welk doen het de bijnaam van Pispootje heeft gekregen
en also noch meesten tijd genaamd wordt.”

Zou 't, om de herinnering aan dit schrikkelijke poortje
uit te wisschen, zijn geschied, dat de inmiddels fatsoenlijk
geworden Amerfoorters reeds zoo vroeg in de 19e eeuw aan
hunne slooplusten ten opzichte der poorten den teugel vierden?

1) Volgens den Geheimschrijver” evenwel reeds in 1591. A. L.

Brood, boter en kaas.

Het is niet bekend, wie de uitvinder was van het brood.
Door de ouden werd het als van goddelijken oorsprong
beschouwd, wel 'n bewijs, hoe groot de waarde er van was
in de oogen der menschheid. Door alle eeuwen heen is dat
zoo gebleven.

Het hoofdbestanddeel is het meel van allerlei soorten van
graan, bij sommige volkeren ook vruchten en planten, als de
broodboom, de casave, soms wel boom-schors, bij ons rogge
en tarwe. De bekende schrijver Mr. Scheltema meende in
z'n Letterkundig Mengelwerk in 1830, dat ons land al
bijzonder gezegend mag worden genoemd, want dat hier
„nooit eenig gebrek aan brood is of kan zijn”. We hebben
't in den „distributietijd” wel anders ondervonden. En
wat de bestanddeelen van ons „regeeringsbrood” betreft,
waarmee we ons hebben moeten voeden — helaas we weten
maar al te goed, dat er heel wat anders in onze maag
verhuisde dan tot brood bereid meel van rogge en tarwe.
Of liever, 't was maar goed, dat we niet wisten, wat we alzo
te slikken kregen.

Oorspronkelijk werd in ons land uitsluitend roggebrood
gegeten. Ten platte lande is dat lang zoo gebleven. Als 'n blijk
van toenemende weelde staat in de oude kronieken opgetee-
kend, dat in 1245 in de abdij van Egmond tarwebrood werd
ingevoerd. In 1398 verordeneerde Albrecht van Beyeren, dat
er niet meer dan één wittebrood mocht worden gebakken tegen
drie bruine of zwarte. Wittebrood bleef luxe en die door de
Fortuin werden gezegend, heetten „wittebroodskinderen.” Men
denke ook aan de uitdrukking: „wittebroodsweken”.

De mingevoerde dorpelingen bakten dikwijls gerstebrood van
eigen g. rstemeel. Het waren in Noord-Holland platte koeken,
die op de warme haardplaat werden gebakken en „heerd-

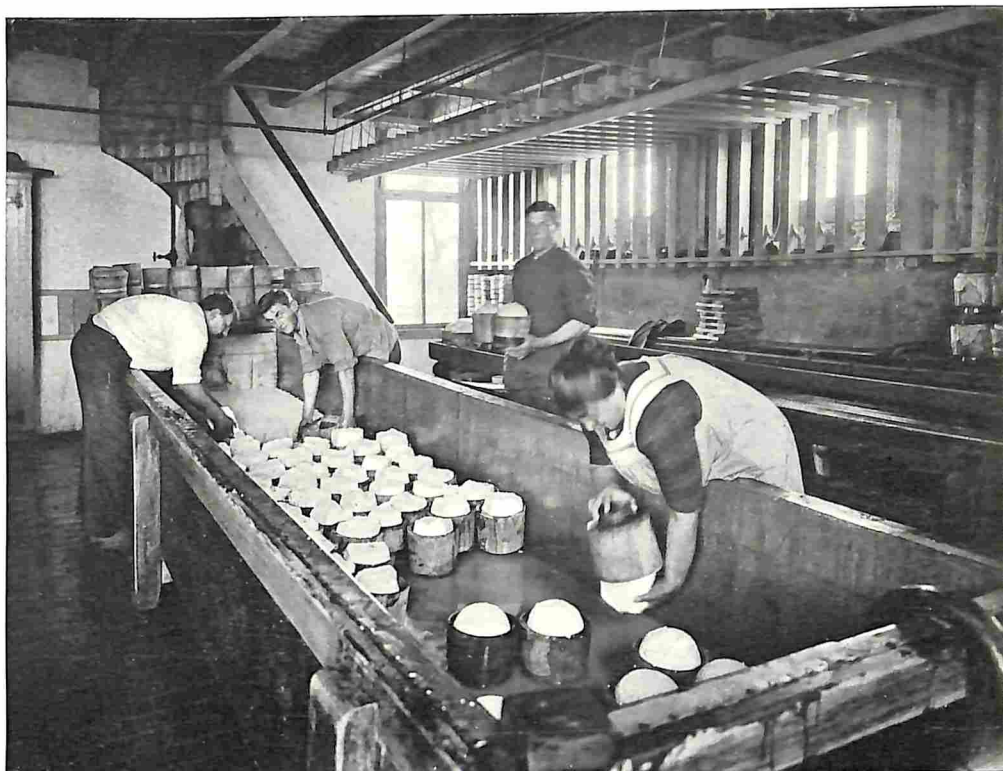

Foto C. Steenbergh.

KAASBEREIDING IN EEN NOORD-HOLLANDSCHE BOERDERIJ.

koeken” genaamd werden. Men at ze met varkensvet of
met stroop besmeerd.

Beschuif of tweebak werd in sommige steden gebakken
en door kooplui uitgevent. Merkwaardig is het feit, dat het
dorp Wormer zoo'n bizondere vermaardheid had gedurende
langen tijd wegens de beschuifbakkerijen, die daar bestonden.
In het midden der zestiende eeuw waren daar zes-en-twintig
korenmolens, die de twee-honderd-vijftig beschuifbakkerijen
in de Wormer van meel moesten voorzien. Voor de beschuif-
bakkers werd een toren gebouwd met een klok. Die beschuif-
toren had groote vermaardheid.

De beschuiften hadden eertijds tweeërlei vorm en werden
daarom in ronde- en platte beschuiften onderscheiden. Het
ronde bolletje van beschuifdeeg, „bolder” genoemd, werd
namelijk horizontaal door midden gesneden, eer het voor
de tweede maal werd gebakken. De bovenste helft werd
dus rond en de onderste plat. Men noemde ze ook wel jongens-
(ronde) en meisjes (platte) beschuiften en men duidde daarmee
aan, dat de meisjes in den regel de jongens te plat (te gauw) waren.
Het is nog niet zoo lang geleden, dat alle beschuiften plat
werden, doordien ze niet meer op de platen, maar in vormen
gedroogd werden.

Eeuwenlang reeds is ons land beroemd om z'n boter en kaas.
De zuivelbereiding is voor velen 'n bron van bestaan en
onze boter en kaas zijn over de heele wereld bekend. De Hol-
landers hebben aan de kaas zelfs hun bijnaam van „kaas-
koppen” te danken. Het is bekend, dat de Friezen geholpen
hebben in de landen aan de Noord- en Oostzee om de bereiding
van boter en kaas te bevorderen.

'n Goed ingerichte boerderij in Holstein en in Mecklen-
burg heet nog steeds „eine Holländerie”. Ook in Denemarken
zijn reeds in 1523 uit de dorpen Warns en Scharl Friesche
boeren en boerinnen gekomen, die op verzoek van koning
Christiaan II op het eiland Amager 'n kolonie gevestigd hebben.

Het bereiden van kaas en boter op de boerderijen hing
grootendeels af van de bekwaamheid van de vrouw des
huizes. De grootst mogelijke zindelijkheid was daarbij van
zeer grooten invloed. Hildebrand zegt in z'n schets van „De
Noord-Hollandsche boer” in de Camera Obscura met recht,
dat 'n groot deel van 't levensgeluk van 'n kaasboer afhangt
van de vraag, of z'n wederhelft 'n bekwame „keester” (kaas-
maakster”) is. Tegenwoordig, nu er bijna overal kaas- en
boterfabrieken zijn gebouwd, is dat veranderd, zooals er
zooveel 'n ander aspect heeft gekregen. Het mooie is er bij
de boerderij daardoor wel wat af, maar de boerin heeft 't nu
heel wat gemakkelijker.

Onze spaarzame voorouders vonden het gebruik van
boter en kaas op het brood te weelderig. De Friezen vonden
dat „al te grouwelijk” en de Noordhollanders zeiden: „Zuivel
op zuivel is 't werk van den duivel”. Maar — 't is thans ook
al anders.

J. SCHUITMAKER Cz.

Een merkwaardig oud-boerenhuis bedreigd!

Men schrijft ons:

Hoe dikwijls al is er alarm geblazen, als er vandalen-werk op til was, — het dempen van een Amsterdamsch grachtje, het sloopen van een 17de eeuwsch huis, het kappen van een eerbiedwaardige laan. Het gros van de menschen las dan met instemming de protesten in de Nederlandsche pers, die eendrachtig is, wanneer het geldt het behoud te verdedigen van een kunstrijk, een historisch bouwwerk. En kon het verlies worden verhoed door een offer in geld, hoe gauw was de som dan bijeen, die het bouwwerk kon redden.

Thans geldt het een redding op het platteland en een huis, niet algemeen bekend, en toch zóó merkwaardig als geen, want het is 't laatst overgebleven 17de-eeuwsche boerenhuis, van Saksisch type, in Gelderland. In de buurtschap Harreveld, gemeente Lichtenvoorde, staat het kleine curieuse bouwwerk, bekend tot in de verre omstreken als: de Saksische Boerenwoning, zoogenaamd „Los Huis”, te Lichtenvoorde. „Los” in het Geldersch en Overijselsch beduidt „open”, en wijst op de ééne open, niet door tusschenwanden gedeelde, ruimte binnen de vier muren van het kleine huis, waar woonvertrek en slaappleats met den stal voor koeien, de geit en het pluimvee, naar aartsvaderlijken trant, vreedzaam onder het hoog beschuttend dak vereenigd zijn.

Een schoorsteen is er ongekende luxe, het houtvuur brandt vrij in een kuil van den steenen vloer en de rook dwarrelt rustig naar boven langs den ketel en — de hygiëne komt hier dreigend om den hoek kijken — langs de kleeren, de oogen en de kelen der bewoners, een bejaard boerenpaar.

Nu er een familiefeest in zicht is, dringt een moderner geest tot de bewoners door; men wil er een schoorsteen gaan bouwen en een muur opmetselen tusschen woon- en stalgedeelte en bovendien zijgevel en dak hooger optrekken, om een „mooie kamer” te winnen.

Volkomen zal het huis er door bedorven zijn en voor goed verdwenen het laatste type in Gelderland van dezen hoogstmerkwaardigen landelijken ouden bouwtrant.

Vergeefs trachtte het Nederlandsch Openlucht-Museum den eigenaar van zijn plan terug te houden. Wel is hij geneigd een nieuw huisje er naast te bouwen en 't oude te verkoopen, mits het van zijn erf verdwijnt.

Nu behoud ter plaatse is uitgesloten juicht het bestuur van het Openlucht-Museum ook deze oplossing tot bewaring toe en zou overbrenging naar het museum-park willen bewerken, doch.... de benodigde gelden ontbreken.

Er moet met spoed gehandeld worden, anders is het te laat; voor langer overleg is er geen tijd meer. Bij den aanvang van het jaar 1922 zal moeten worden beslist of de geldmiddelen aanvaarding van het gedaan aanbod toelaten. Het bestuur van het Openlucht-Museum richt zich daarom, met welwillende tusschenkomst van de Redactie van dit Weekblad, tot allen die dit lezen zullen, en vraagt steun om dit zeer merkwaardig bouwwerk voor ons land te kunnen redden. Kleine en grotere bedragen zullen door het Secretariaat te Arnhem, Utrechtsche weg 40, dankbaar in ontvangst genomen en in de bladen verantwoord worden. Mogen de postwissels en de aangeteekende brieven in grooten getale toestroommen. Er zal een buitengewoon goed werk mede verricht zijn.

DE KLEEDING DER AMSTERDAMSCH E WEEZEN.

VII. HET NEDERL.-ISRAËLIETISCH MEISJESWEESHUIS. (Slot).

ZOO geschiedde tenminste nog in het jaar 1858, toen het Nederlandsch-Israëlietisch Weesmeisjes-College (Magnasiem Tobiem Megadle Jethomoth d.i. onder de goede werken behoort de opvoeding van weesmeisjes!) nog getrouw vasthield aan de reglementen, indertijd

door de stichters in 1761 samengesteld, toen het Weesmeisjes-College werd opgericht. Het stelde zich ten doel „te zorgen voor de opvoeding van onvermogene meisjes die op den leeftijd van 5—10 jaar vader- of ouderloos waren geworden en haar door het aanleeren van vrouwelijke handwerken in staat te stellen, na ontslag op 14-jarigen leeftijd, in eigen onderhoud te voorzien.” Thans is met den tijd van opnemings (5—11 jaar) ook de datum van ontslag opgeschoven: de meisjes verlaten pas op 18-jarigen leeftijd het huis. Het huis in de Rapenburgerstraat bij het Markenplein, van buiten met zijn geruite ramen, geheel het karakter van een begin-19e eeuwsch heerenhuis handhavend en déplaisé brandladders en jalousieën, ruim, licht en frisch, in 1861 ingewijd, toen de gezinsverpleging, hetzij bij de moeder, hetzij elders werd opgeheven, lucht en zon vrijen toegang latend, die binnenstroomden vanaf den niet-verwachten ruimen tuin, de wijde binnenplaats. Wel simpel zijn de lokalen, nauwelijks hier en daar, o zoo spaarzaam met een kleurig plaatje gesierd. Zindelijk is het overal, geen enkel overbodig vrolijkheidje verstoort de reinheid en de orde. Het gesticht is arm, werd me gezegd. Ik zie de lijst der regenten en regentesen, alle bekende namen onder de Amsterdamsche Joden. En ik vraag me af (er zullen er zijn, die deze vraag onbehoorlijk, indiscreet en wat dies meer zij zullen vinden) of het nu werkelijk zoo onmogelijk is, eens 'n honderd of tweehonderd gulden af te staan voor zulk 'n „kleurrijke overbodigheid”! Onpraktisch, en roekeloos?!

Maar waarom geen leiding bij de aanschouwing der kleur-

rijke, nuttelooze overbodigheid, waardoor de meisjes later, eenmaal zelfstandig in de maatschappij, niet zullen overslaan in reactie op al te grooten eenvoud, tot bonten, smakeloozen opsmuk, tot pralerige „versiering” van huizen en binnenkamers.

Zeker, het vergaat ze vrij wat beter onder hoede der regenten, als in vroeger eeuw. Ook bij het ontslag. Toen, — we zijn in 1858 — behield ieder meisje, bij het ontslag op zestienjarigen leeftijd haar geheelen gestichtsuitzet:

2 paar schoenen, 2 paar zwarte kousen, 1 paar witte mofjes, 1 paar groene dito, 4 bonte zakdoeken, 2 tabbarden, 1 groen wollen doek, 4 katoenen hemden, 2 witte rokken,

2 gestreepte dito, 2 witte halsdoeken, 2 bonte dito, 2 nachtkajken, 2 nachtmutsen, 2 witte broeken, 2 gestreepte dito, 2 witte boezelaars, 2 bonte dito, 4 batisten mutsen, 2 neteldoeksche dito.

Alleen de „tabbarden” bleven het eigendom van het College — ik verdenk er de meisjes van 1858 sterk van, niet zoo bijzonder op het behoud van die kleedingstukken gesteld te zijn geweest. Ze ontvingen bovendien:

2 linnen hemden, 3 katoenen kleedjes, 2 boezelaars, 1 paar schoenen, 2 witte rokken, 2 zakdoeken, 1 omslagdoek, 1 hoed, 2 witte broeken, 2 paar witte kousen, 2 nachtmutsen.

Dus wel geëquipeerd, men zie de cursief gedrukte kleedingstukken, om als dienstbode haar boterham te verdienen. In 1911 kregen ze, inplaats van het dienstbodeuitzet een spaarbankboekje, een zeker bedrag uit de inkomsten van den „naaiwinkel”, benevens een premielot (Paleis voor Volksvlijt), het laatste uit een daarvoor gedane schenking. Met een gebedenboek en een getuigenschrift van goed gedrag. En zoo gewapend, gaan ze de wijde wereld in.

* * *

VIII. HET PORTUGEESCH-ISRAËLIETISCH MEISJESWEESHUIS.

't Is een glunder snuitje, dat u onder het coquette mutsje van het Portugeesch-Israëlietisch weesmeisje tegenlacht. Ze werd al wat ongeduldig en ze meende nooit haar portret te zullen zien, want 't was al zóó lang geleden, dat ze ter eere van den fotograaf haar mooie spulletjes had aangetrokken, haar bruine jurk, haar vaardig geplooid schortje, haar eigengebreide polsmofjes, haar wit doekje en haar mutsje. Zóó

Foto Piet Smit.

HET BEDREIGDE „LOSSE HUIS” TE HARREVELD.

Foto C. Steenbergh.

PORTUGEESECH ISRAËLIETISCH WEESMEISJE.

op de kiek lijkt het kostuum wel wat op dat van de Nederlandsch-Israëlitische weezen. Maar er is onderscheid. In het model van de muts en het plooistje, ragfijn als filigrain, de losse strik onder de kin (een loos alarm slechts, want eigenlijk houden twee verscholen veterbandjes het mutsje om den haarwring vastgesloten). Het is heel bewerkelijk, dat toilet, en ofschoon ik me ook hier met de moderniseering slecht kan vereenigen, zoo drong hier de moeilijkheid van het mutsenplooien, van het schortjesvouwen, beter tot me door? Waarom? Misschien wel, omdat de gemoderniseerde kleding hier niet zóó leelijk is, al zal de nuchtere blauwkatooten jurk wel evengoed altijd als gehate uniform worden beschouwd, als het vrij wat flatteuser pakje van voorheen. Maar..... de daagsche strooien hoed is bruin, niet zwart, wat vroolijker allure heeft.

't Vroegere pakje! Soms komt 't nog voor den dag, bij feestelijke gelegenheden, bij uitgangetjes, geheel als bij de Nederlandsche Israëlieten. Dan dragen ze over de bruine

jurk, nu nog de Zaterdagse dracht, (met platte plooien over de borst gemaakt, met kwart mouwen even boven den elleboog, waaruit 's zomers hagelwitte, „met de patentsteek” eigengebreide polsmofjes, 's winters bruine ondermouwen van dezelfde stof te voorschijn kijken), over die bruine jurk dan dragen ze het witte puntdoekje, dat door alle eeuwen heen onontbeerlijk was voor weezenkleedij, tot welke gezindheid de draagsters ook behoorden. Maar 't mutsje is bij lange na niet zulk een eenvoudig kledingstuk, als men op 't eerste gezicht zou denken. 't Bestaat uit 3 rechte banen fijngenopt neteldoek, wat bijna nergens meer te krijgen is. Deze banen worden met een koordje aan elkaar gezet. Van achteren is een schuifje, waardoorheen 't bandje, dat de houvast aan het mutsje geeft. En van voren 't plooistrookje is een lange reep Valenciennes kant, (ook hier is 't oude patroon zoo goed als verdwenen), een geheel met de hand gepijpt kantje, dat, telkens wanneer 't gewasschen wordt, opnieuw moet worden in elkaar gezet, geplooid en gepijpt, welk minutieus werk de directrice zelf steeds verricht.

De schortjes echter worden door de meisjes zelf gevouwen. Niet allen evenwel hebben de dunne, slanke vingers, die het onontbeerlijke werkgereedschap hiervoor zijn. 't Schortje wordt in drieën gevouwen en dan worden met weergalooze handigheid de plooities erin geknepen.

Vroeger waren de meisjes in het ziekenhuis (tevens Oude Vrouwenhuis) der gemeente „Mesib Nefes (lafenis der Zielen) gehuisvest.

Tot 1840 werden ze alleen overdag, van 8 uur 's morgens tot 7 uur 's avonds in den zomer, verzorgd. In hoofdzaak werd die dag doorgebracht door de oudere meisjes met naaien en verstellen voor de leden der Gemeente, waarvan de opbrengst werd verdeeld tusschen de moeder van het gesticht en de verpleegden. Uit die dagen dan dateerde waarschijnlijk het zwarte tibetmutsje met wollen kant: een rond bolletje, waar rondom een geplisseerde rand met een apart achterstukje werd gezet. (Even moet ik hier een vergissing rectificeren, die ik in mijn artikel over de Nederlandsch-Israëlitische meisjesweezen beging: het oude portret deed mij vermoeden, dat de weezen strooien hoedjes droegen, maar er is hier sprake van een dergelijk mutsje als bij de vroegere Portugeesche weezen).

Bij het zwartje mutsje behoorde een zwart luster schort: de bruine shawl, die nog wordt gedragen, voltooide het toilet.

Nog wordt gedragen?..... Ja, als de meisjes door de week naar school gaan, dragen ze niet de zwart laken of zwart stoffen mantels, waarmee ze Sabbath en feestdagen naar de „Snooge” (Synagoge) gaan, maar eenvoudige lange smalle zwarte capes met plat rond liggend kraagje en ('n dubbele porte-briséedeur gelijk) een hoog boordje. Een cape, die

maar wat aardig staat bij den bruinen hoed. Maar ze is van tamelijk dunne stof vervaardigd en daarom dragen de kinderen 's winters een driepuntige bruine doek, van dezelfde stof als de jurk, onder de cape, kruiselings over de borst gevouwen, onder de armen doorgehaald en op den rug dichtgeknoopt.

De onderkleeren zijn eenvoudig en degelijk: ze zijn, wat snit aangaat eenigszins gemoderniseerd, maar geen enkele versiering werd aangebracht. Dan kan eenvoudig niet, want het Portugeesch gesticht is doodarm, nu de geslachten der schatrijke „Senhores” of uitstierven of verarmden, nu hun erfenissen en legaten duizenden guldens minder waard werden. Zoodat het vertrouwen van den schrijver der geschiedkundige aantekeningen over het gesticht, in 1902 verschenen, helaas beschaamd wordt: „Een groot kindervriend maakte het gesticht, na aftrek van eenige legaten, tot universeele erfgenaam, en door deze erfenis zullen de financieele zorgen der gebroederschap onder Gods zegen wel voorgoed zijn verdwenen”.

Toen deze onzeker gebleken zekerheid bestond, hadden de weezen in hetzelfde huis haar woning, waar ze nu nog verblijven en dat de gebroederschap sinds 1868 haar eigendom noemde. Toen was 't blijkbaar een weldoortimmerd, hecht heerenhuis, waarvan nog de marmeren gangen, de marmeren schoorsteen in sommige kamers o.a. in de conversatiezaal getuigen. Van een gesticht in de moderne beteekenis van dit woord heeft 't al heel weinig. Het achtergedeelte is door en door vochtig, zóó kil, dat 't 's winters totaal onbewoonbaar is. Misschien als men er voortdurend kon stoken. Maar..... wie geeft het geld. Er is juist genoeg om de weezen (11 in het geheel) voldoende te voeden; ik zag er jurken gemaakt van rokken, die 16 jaar oud waren.....

Fataal steekt het marmer af tegen de kaalheid der conversatiekamer, waar de eenige stoffage der schriele banken en tafels de meisjes zelf zijn met hun naai-, verstel- of borduurwerk. En haar opgewektheid. Het is er huiselijk genoeg, voorzoover dat bij gestichtsofvoeding mogelijk is. R. v. O

Foto C. Steenbergh.

DE KLEEDING DER AMSTERDAMSCH E WEEZEN
PORTUGEESECH ISRAËLIETISCH WEESMEISJE.

OOSTEINDE BIJ AALSMEER.

HET ligt aan den grooten straatweg van Amsterdam naar Aalsmeer en het wordt ongezien voorbijgetrokken door de stoeten fietsers, die iederen Zaterdag en Zondag de kweekerijen te Aalsmeer gaan plunderen. Het wordt ongezien voorbijgeraced door de auto's, die hoogstens even bij het café'tje op den hoek pauseeren, omdat de chauffeur dorst heeft of omdat een band is gesprongen. En het lijkt me haast heiligschennis de geheimen van dit kostelijk gehucht onder den rook van Amsterdam te verklappen, van Oosteinde bij den Kerkweg, wél hetzelfde Oosteinde van de groote bloemveilingen, die iederen dag worden gehouden in het veilinggebouw bij de brug, welke naar het stationnetje Oosteinde leidt, maar tegelijkertijd een ander Oosteinde, oneindig intiemer, oneindig meer van de wereld afgesloten. De weinige menschen, die er wonen, vormen één groote familie en zij, die trachten eveneens dorpeling te worden, hebben jaren noodig om in den kring te worden opgenomen. En toch, het leven is er niet eentonig, als de stadsmensch zou meenen, die niet kan bestaan zonder eeuwigdurend gerucht en geroezemoes.

Al dadelijk, als we aan de halte afstappen, omvangt ons de groote, levende stilte. Een enkel kind op klompen klappert leutig voor ons uit over het zwarte dijkje, dat naar den straatweg voert, langs de weiden met hier en daar een plekje kweekerij, een aardbeienlandje, een weelderig koolblarenbosch, langs den eeuwenouden tuin van de Oud-Roomsche pastorie.

Die tuin is de trots van den vriendelijken, menschenminnenden pastoor, die iederen Zondag zijn gemeenteleden van ver in 't ronde vergadert in het eenvoudige kerkje: heel oud zijn de boomen, die er groeien, een schaduwrijke oase in dit vlakke zomerland, waar schijnlijk dateerend uit den tijd, dat alles rondom nog water was, waar tusschen de dorpen als eilandjes zich verhieven. En zware boomen beschaduwden ook het kerkhof naast de kerk, het eenige oud-Roomsche kerkhof in ons land. Het werd in 1855 aangelegd, toen pastoor Johannes Baas in de pastorie woonde. Tot dien tijd hadden de Oud-Roomschen hun dooden te Aalsmeer begraven op het gewone katholieke kerkhof, gelijk overal geschiedt. Maar eens ontdekte men, dat een Aalsmeerder, in de buurt van dat kerkhof wonend, de kist van een der pas begravenen had geïsurpeerd en een handig schuurtje van de schoongeschaafde planken had getimmerd! Wél noodzakelijk was dus een eigen kerkhof, dat reeds twee dagen later den eerste doode in zijn grond ontving.

Het kerkje ernaast werd in 1860 gebouwd, in alle nuchterheid der 19e eeuw. De enkele oude beelden, wat oud houtsnijwerk, hier nog bewaard, werden afgrijselijk verguld of overgelakt: alleen een oude tinnen beker en kan bleven ongeschonden. Het torentje op dit kerkje heeft de groote verdienste een wijzerplaat te bezitten, waarop men, vijf minuten verder, geen uur, laat staan de minuten kan onderscheiden. Maar dergelijke tijdaanduidingen zijn hier uit den boeze. Men rekent naar de zon en den melkenstijd: het treinbelletje is de moderne en ietwat duidelijker tijdwijzer. Ja, ginds bij het veilinggebouw, waar iederen dag de bloemen, vooral de rozen uit de kassen en kweekerijen rondom worden geveild, is het uur volgens steedsche usance aangeduid. Maar hier.....

De kinderen op de school tegenover het kerkje joelen de tijden.

De dorpsschool, die de grootste regenput van den heelen omtrek heeft, waar men dan ook van heinde en ver in de woestijndroge voorjaars- en zomerdagen water, drinkwater

kon halen. Het drinkwater, dat ook wel werd aangevoerd per „waterschuit” uit Aalsmeer, 2 maal per week hoogstens. En dan schoten er op zijn best voor ieder 5 emmers à 3 cent over! Niet bepaald voldoende voor dorstige zielen.

* * *

De „waterschuit” is een platboomd vaartuig, dat door het „bruggen”-vaartje wordt voortgeboomd: tien of twaalf groote vaten bergen het zuivere vocht, in deze streek schijnbaar zoo overbodig en toch zoo zeldzaam en kostbaarder dan alle kostbaarheden van deze wereld. Want het water van het schilderachtig vaartje, waar de toegangsbruggetjes tot ieder erf een niet te onderschatten verkeersbelemmering zijn, al zijn ze draaibaar van wal of schuit, is ondrinkbaar, evenals het water in de poelen en slooten verder het land in. Verontreinigd, vol smetstoffen. En de typhusbacil tiert er welig. Nóg gelooven de landbouwers niet aan hun verderfelijkeid. „Ik heb 't nu al zooveel jaren gedronken en er heeft me nooit iets gemankeerd”. En als 't werkelijk niet deugt, dan is 't wél slecht in Aalsmeer zelf, waar het vuil van Amsterdam als dempingsmateriaal werd gebruikt, maar niet hier, in dit land. Zóó zeggen ze..... Quien sabe?

* * *

Maar voor het verkeer is het water in dit land onmisbaar. De kruidenier vaart in een schuit langs de huizen, de bakker ook; daarnevens echter daveret de veiling-auto over den weg. Want de groote, rijke kweekers zijn gemoderniseerd. Al zijn ze dan ook nog niet aan de waterleiding toe. Er zijn er, die wellen hebben aangeboord, heel diep in den grond, en electrisch licht dringt nu zelfs door tot den watermolen van den Schinkelpolder.

Nóg staat de oude molen er, die eenmaal met zijn zwaaiende wieken het water uit den polder wegmaalde. Nu gemetamorfoseerd in een landhuis, fantastisch van vorm en afmeting van binnen, nog niets verloren hebbend van zijn charme, daar de eigenaar den ouden molen ongedeerd liet bestaan. Al zijn de wieken verward, die

Foto C. Steenbergh.

OOSTEINDE BIJ AALSMEER

nog tijdens de oorlogsjaren het meel maalden voor de boeren in den omtrek. Sinds 1865 immers heeft hij zijn oorspronkelijke bestemming verloren: de polder werd sedert dien tijd tegen het al te overvloedig voorjaars- en najaarswater beschermd door een stoomgemaal, waarvoor een andere oude molen bijna — bijna helaas! — tot den grond werd afgebroken. Op het achtkantige steenen basement werd een eveneens achtkantig, met een karikaturaal dak stomp afgedekt woonhuis gebouwd. Daar woont de oude baas met dochter en schoonzoon, die nu al sinds jaren de bonkige stoommachine bediende, welke de heele vruchtbare streek voor overstrooming behoeft. Sinds dezen zomer is het bedrijf electrisch geworden, waardoor heel wat rompslomp wordt vermeden, en waardoor de oude wijsgeer, die in zijn waarachtigen en oprechten eenvoud menschen en wereld begrijpt en liefheeft, meer tijd kan geven aan zijn bloemen en zijn moestuin, aan de pinken in de wei, aan de oolijke kalveren en lammeren, die ieder jaar opnieuw zorg geven.

Terwijl hij nog daarenboven behulpzaam de hand reikt aan ieder, dien hij van dienst kan zijn, zelfs aan de hengelaars uit de stad, zelfs aan de talloze roei- en zeilenthousiasten, die alleen maar plegen te vergeten, dat Oosteinde werkelijk gelukkig kan zijn zonder hun bezoek — vaak een bezoeking voor de boeren, wier grasland vertrapt, wier huizen als publiek domein vaak worden beschouwd. Omdat ze niets zien van de rustige schoonheid, niets begrijpen van het bedachtzame leven in deze landouwen, en zichzelf in waanwijze arrogantie verheven achten boven dat „stomme boerenvolk”. Dat hun een voorbeeld kan zijn in werkelijke beschaving.

R. v. O.

LEVEN EN STRIJD IN DE WILDE NATUUR

13) door F. ST. MARS.

(Geatoriseerde vertaling van
S. J. Barentz-Schönberg).

HET eenige dat zij gedaan hadden was in het midden van het nest een paar stokjes te leggen en twee mooie grassprietjes. Zeker, er waren eenige mooie, zalmkleurige veeren uit de borst van een bloedvink, en een paar blauwe van een gestorven, grijs kwikstaartje, benevens eenige van henzelf; maar of dat een bedoelde versiering of onbedoelde slordigheid was, zou moeilijk uit te maken zijn. In elk geval harmonieerde het goed met de roodbruine eieren.

Hoe dan ook, daar was het nest, daar waren de vogels juist bezig de laatste restjes te verslinden van dien trots der lucht, de zwaluw, en daar was Slobkous, de jachttopziener, geweer in de hand en langzaam loopend langs den muur.

Nu was Slobkous aan den buitenkant van den muur, en de stier hield hem bij aan den binnenkant en dat was bijna noodlottig, omdat, ziet ge, het nest duidelijk zichtbaar was van buiten op het veld, maar niet van binnen. En als niet het nest zijn aandacht had getrokken, zou Slobkous bij het zien der steenvalken nooit hun eieren op den rand van den muur gezocht hebben. Hij zou op den grond ernaar gekeken hebben. Ook zou hij gewoonlijk niet langs den buitenkant van den muur gelopen hebben, want het heidekruid was daar zeer hoog en buitengewoon dik, terwijl aan den binnenkant het loopen op het gedeeltelijk leeg gehaalde veld gemakkelijker was. Neen; het was de schuld van den ellendigen stier. Hij was daar pas den vorigen dag heen gebracht — waarschijnlijk verbannen voor zijn zonden.

Beide valken hadden den brommenden stier aangestaard met hun scherpe, gele oogen, terwijl hij langzaam op hen toekwam. Dat was waarschijnlijk de oorzaak waardoor zij Slobkous niet opmerkten. Zij bespeurden hem heelemaal niet, zoo intens bespieden zij de groote, dreigende gestalte van den stier, die nog steeds den jachttopziener volgde, tot een gekraak in het heidekruid achter hen hun twee koppen met een ruk deed omdraaien. Zij hadden een oogenblikje het gezicht op Slobkous, die bijna vlak bij hen was en toen verdwenen zij.

Slobkous zag een blauwen bliksemstraal in één richting over den muur heen schieten en een bruine streep naar den anderen kant. Maar ook hij was vlug.

Boem! Boem!

De zware knal van het dubbel-loops 12. geweer dreunde en echo'de om de muren van het veld en over de moerassen, een dozijn vogels, totnutoe verborgen, schrik aanjagend en ze opzweepend tot wild, verschrift gefladder; en de stier sprong wel twee meter opzij van den weg, dien hij volgde. Maar het schot hield de kleine valken niet tegen in hun vlucht. Zij waren ongedeerd ontkomen; doorsneden de lucht met trillende vlerken, die letterlijk floten, terwijl de dubbele regen van No. 5 hagel achter hen aan huilde en jankte en de toppen van het heidekruid wijd en zijd rond vlogen. Ja, zij waren vertrokken, de kleine, brutale misdadigers; en Slobkous stond woedend bij hun nest, neerkijkend op de drie rossige eieren, alsof ook zij kwaad konden doen.

Men zou verwachten dat hij die eieren zou wegnemen, of ze verpletteren, daar het de eieren waren van wat hij „schadelijk gedierte” noemde — d.w.z. de eieren van iets dat niet gegeten kon worden — de eieren van roovers, die zonder reden hunnerzijds, en om geen enkele verklaarbare reden, geheel uitgeroeid moesten worden omdat — och, alleen maar omdat het *gewoonte* is, anders niet!

Maar Slobkous nam ze niet weg. Die jachttopziener was een slimme vogel. Ziet ge, hij wist dat waar de eieren waren, hij

Foto C. Steenbergh.

HET VREEDZAME LANDSCHAP BIJ OOSTEINDE.

naar alle waarschijnlijkheid — als hij maar stil genoeg naderde en de diefachtige aaskraaien niet te sluw waren — de oude vogels weer zou vinden als hij den volgenden keer kwam; terwijl in het andere geval — geen eieren, geen oude vogels. Hij ging dus heen, gevolgd door het gebrom van den stier. En na een poosje keerde de wijfjes-steenvalk, vrij angstig en met vele voorafgaande rondvluchten, naar haar schatten terug.

De mannetjes-vogel kwam dien dag niet weer. Hij was gewoonlijk schuw van het nest en naderde het zelden. Bovendien leed hij als alle valken en haviken — ofschoon niet zoo erg als de haviken — aan „zenuwen”. Hij was, ziet ge, wat wij „tijn besnaard” noemen.

Bij een babbelend kristallen stroompje, geen mijl van het steenvalkennest, was een stukje mooi grasland en daarop danste den volgenden morgen een — fee? Eigenlijk — neen, maar het kwam op hetzelfde neer. Hebt ge ooit een grijs kwikstaartje gezien — niet de gewone gespikkelde soort — in al den trots en glorie van zijn huwelijkskleed? Zaagt ge ooit zijn teere gratie, zijn fee-achtige bewegingen, de volmaaktheid van fijn, smaakvol, vluchtig leven? Het is de moeite waard dit te zien. In die omgeving. Met het zingende, schitterende water naast hem, het levendige groen onder hem en het levende gouden en bruine pluche van het heidekruid achter hem, was hij het aanzien dubbel waard — met zijn jasje van het lichtste grijs, zijn langen staart, zijn fijn kopje en zijn kanariegeel vest.

Hem greep de steenvalk — ja, voor hij iets meer kon doen dan zijn mooie vleugels openen en dreigen met zijn hulpe-loozen snavel — terwijl de roofvogel met vollen spoed over het grasveldje schoot. Er was geen oponthoud — niets anders dan de steenvalk die neerschoot over de schitterende heide; een uitgestrekte, grijpende klauw; een lichte kreet, en de valk, die snel voortschoot, en onder het vliegen het mooie trekkende slachtoffer stevig vasthield. Hij nam onder het vliegen het schelden mee van iederen vogel, die hem zag en den persoonlijk aanval van een grooten, somberen raaf, die toevallig langzaam omhoog vloog. Doch dat kon hem niet schelen. Hij deed alsof hij het eerste niet hoorde en den laatste

Foto C. Steenbergh.

VAARTJE TE OOSTEINDE.

Foto Rupp.

AAN HET ROODE MEER NABIJ LUZERN.

kon hij met een bliksemsnellen draai, een zwaai en een bocht op brutale wijze ontwijken — wat hij dan ook deed.

Na een minuut of twee was hij weer bij zijn nest.

Zijn wijfje was daar weer, op haar dierbare eieren broedend op die prettig uitziende wijze, welke vogels hebben. Niets had haar gedood gedurende dien nacht, die altijd een angstige tijd is voor al de op den grond nestelende vogels op deze wilde heiden waar vos en das, stinkdier en otter hun buit zoeken. En wat meer zegt, geen aaskraai had het nest ontdekt.

Onze steenvalk streek neer. Hij was, zoo als men duidelijk kon zien, zeer zenuwachtig. Elk geluidje deed hem het kopje omdraaien met die vreemde, rukkende beweging van de roofvogels, die hun koppen achterstevoren brengt. Tweemaal deed het zuigende geluid dat de stier maakte, terwijl hij zich in zijn modderigen hoek wentelde, hem als een afgeschoten vuurpijl wegvliegen; eens viel hij door den schrik van den muur bij het plotselinge geren van een half volwassen konijn dat beneden door het gras schoot, en eens schoot hij ook omhoog en draaide achterdochtig in het rond, toen de zachte zomerbries over de groote vlakte suisde en het purperen heidekruid in dansende, ruischende beweging bracht.

Maar toen het werkelijke gevaar kwam, zag hij het niet.

Hij zat daar, eindelijk gerustgesteld en maakte zijn toilet in de heete zon, toen de stier plotseling uit zijn modderkuil stommelde en recht naar en langs de steenvalken kijkend, diep in zijn groote borst het zachte, waarschuwendegegrom deed hooren, dat eenmaal gehoord, niet licht vergeten wordt en een zeer angstwekkende uitwerking heeft op het menschelijk oor. Als de valken iets meer hadden geweten omtrent stieren, zouden zij achter zich om in dezelfde richting hebben gekeken als hij, maar zij schenen in zijn dreigende nadering alleen te zien een directe bedreiging van hun eigen klein kasteel. Misschien dachten zij er zelfs aan het te verdedigen; zij waren klein genoeg en dapper genoeg voor iedere dwaasheid.

Toen brak een takje met helder en luid gekraak in het heidekruid achter hen.

Nu was de actie van deze vogels gedurende de volgende

drie en een kwart seconden even karakteristiek als wonderbaar. Zij schenen heelemaal niet te kijken; misschien raadden zij zonder kijken. Zij gingen alleen maar van elkaar, een den eenen kant op, de ander den anderen kant, van den muur af, over den muur — onzichtbaar aan de andere zijde; en de dubbele lading hagel, die den bovenrand van den muur trof een vijftiengste van een seconde later, joeg een stofwolk op alsof een bom daar was gebarsten *precies* tusschen hen in. Vóór het gedonder van den zwaren dubbelen knal had opgehouden tusschen de eeuwige heuvels te weerkaatsen, waren beide valken slechts speldenpunten, wegschietend in de verte, daar zij voortgevlogen waren aan gene zijde van den muur, elk in de tegengestelde richting.

Maar de stier! O, de stier! Hij was naar het scheen plotseling razend geworden, stampend, brullend, den zwarten grond omwoelend met zijn horens en zich in het algemeen gedragend als een dol geworden dier. En geen wonder. Slobkous stond daar in het heidekruid, zijn geweer naar omlaag, zijn oogen als betooverd starend naar den neus van den stier. Er was bloed op dien muil, veel bloed. Het was daar niet geweest vóór Slobkous dat ongelukkige dubbele schot had gelost en Slobkous had voor dien tijd niet geweten dat de stier juist in de vuurlijn was geweest. Slobkous keek ook naar den muur en bemerkte dat hij totnutoe nooit had gezien hoe zwak en laag die scheen op een plek tusschen den stier en hemzelf, waar hij in puin viel.

Toen ging Slobkous heen — heel stil, gebukt en snel loopend. Hij scheen te denken dat de stier of de baas van den stier of meer dan waarschijnlijk beiden hem in hun macht wilden krijgen. Hij stelde geen belang meer in het nest der steenvalken — in de vogels of in de eieren. En hij kwam niet terug om ernaar te kijken, maar in plaats daarvan deed hij een leelijk ding, dat later zal blijken.

Vijf minuten later vinden wij ons paar steenvalken op vier mijlen afstand en twee duizend voet hoog, in de lucht cirkelend, waarschijnlijk te verschrikt om zich in een tijdje naar Moeder Aarde te wagen. (Wordt vervolgd).